

Borbély László

Egy „filozófus” festő képi világáról

Berkes András tárlata a zalaegerszegi Városi Hangverseny – és Kiállítóteremben

Ma, a gyorsan terjedő információk korában alig nevezhető eredetinek bármely elképzelés vagy ötlet: a párizsi, római vagy New York-i felfedezés azonnal a világ köztulajdona lesz, ha jelentős. A világ újabb és újabb felfedezéseket vár, a tudományos kutatásban éppúgy, mint az orvostudományban vagy a mindennapi élet használati tárgyainak formáiban. A modern művész - ha öntudatlanul is - hatása alá kerül ennek a szüntelen keresésnek, s elkerülhetetlen, hogy műveiben ne reagáljon erre a közhangulatra. A művészet mindig jelképközpontú tevékenység volt, és bár a múltban a jelképközpontú a mítoszok és a vallás területére szorítkozott, materializálódott korunkban változatlanul virágzik. Kielégítetlen az emberiség igénye a „szentképekre” – jelekre, jelképekre, mindenféle képekre és metaforákra.

Ezt ismerte fel a jelen kiállításon bemutatkozó Berkes András is már vagy harmad évszázada. Ellentétben a könnyűkező, „naprakész”, korszerű alkotótársak sokaságával, nagyon kemény utat járt végig, míg a mai-tegnapi úgynevezett „könnyedség” és korszerűség magaslatára feljutott. Ő még olyan alkotó, aki tisztességesen, sőt nagyon is alaposan elsajátította a festő-mesterség alapjait, s csak miután tökéletesen birtokában volt ezeknek, akkor vállal-

kozott az egyéniségének legjobban megfelelő formanyelv kimódolására. Azonban arra is rájött, hogy a mégoly tökéletes szakmai tudás sem véd meg a provincializmustól, ha a nagy elődök tanulmányozása öncél marad, s nem szervesül, lényegül át saját művészi stílusába. Példát a magyar művészek közül Csontváry látomásos piktúrájában és a francia posztimpreszionisták: Van Gogh, Gauguin festészetében talált, ám soha nem kívánta szolgáian követni példaképeit.

Nem akart leíró-lefestő művész lenni, s nem is lett az. Ahogy már máskor is említettem: Berkes András a *filozófus* festő. De azt is mondhatnám, *látomásos* festő. Ám látomásait sajátos filozófiája hatja át. A nyugati kultúra a kelet, jelesül a buddhizmus szemlélődő tudatosságával, az ősök sámánizmusával vegyül, s ad sajátos tartalmi töltést műveinek.

Ezek soha *nem képesek* pusztán esztétikumként létezni. Akarva-akaratlanul *hatni akarnak*. A régebbi munkák talán egyértelműbben. Ma már művésznünk ugyan tagadja a hatni akarást, a jobbító szándékot, a művek azonban önálló éltre kelve, ha nem is erőszakosan, de tudatosan befolyásolnak bennünket. Berkes András a maga „jámbor” módján bebizonyítja nekünk: az egyén küzdelme – minden esetlensége, olykor butasága ellenére - sem reménytelen technológizált társadalmunkban. A globalizált világ minden álracionalizmusával szemben is felül lehet emelkedni napi bajokon, kellemetlenségeken.

Művészi módszerét már jó ideje figyelem. Bátran állíthatom, hogy nála az alkotás folyamatában a téma filozofikus kiérlelése jóval nagyobb időt és energiát igényel, mint képi megvalósítása. Meditációi megelőzik a festést, s talán ennek tudható be, hogy amikor munkához lát, rendkívüli erők teremtenek képén intenzív, vibráló vizuális atmoszférát, mely első látásra megfog, s bármiképpen,

de hat ránk. Expresszivitásával, szín és folt dinamikájával lenyűgöz. „Korai” *önarcképének* expresszivitása, mely oly közel állt Kokoschka alkotómódszeréhez, a kilencvenes években sajátos, egyéni kifejezőmóddá alakult. A csak rá jellemző vörösek, kékek, sárgák, zöldek foltjai mozgásba hozzák a felületet, szinte fizikailag is felrobbantják a kép síkját. Rendkívüli dinamizmusa révén a terek, síkok egymásba hatolnak, előrenyomulnak, visszahúzódnak, sajátos erővonalak mentén csapnak össze jellegzetes sárgái, cölinkékjei, hogy a valóságos tér helyett, egy transzcendentális irány felé vezessenek.

Műveit szemlélve a stílári kategóriák, a technikai hókuszpókuszok elveszítik meghatározó szerepüket, helyüket az ismételt rájuk csodálkozó szem kíváncsisága foglalja el, amit a szóban forgó mű újabb meg újabb összefüggések felismertetésével elégít ki.

Képeit nem elég felületesen „megnézni”, szinte kényszerít, hogy próbáljunk bennük elmélyedni, éljük át mi is azt a folyamatot, melyen át az alkotó eljutott műve létrehozásáig.

Látomásainak képi megvalósulását nagyban segíti sajátos jelrendszere. Szintézissteremtő erejével egyidejűleg jeleníti meg az ősmagyar jelképeket, a turult, csodaszarvast, ha mondanivalója úgy kívánja, merít az antik mitológiából, a szibériai archaikus sziklarajzok „emberke” motívumaiból egyaránt. Művészetében olyan sajátos jelbeszédet teremt, mely emberlétünk egészét, az emberbe zárt lét teljességét, sajátos törvényszerűségeit öleli fel. Szimbólumai, emblémái önmagukra utalnak, de értelmük a kép egészének összefüggésében tárul fel igazán, világosodik meg. Amúgy is sajátos jelrendszerrel dolgozik. Régi kedvelt motívumai olykor évtizedes távolságból bukkannak fel újra, hogy akkor, csaknem egyértelmű vizuális jelből szimbólummá legyenek új tárgyi és színbeli környezetükben. Elég a három évtizede mindig más verzióban előkerülő „baba” motívumra utalnunk, vagy éppen a viszonylag sok és mindig másféle *hajóra* - no meg utasaikra. A *Dajak hajó* még egyszerű szín- és formatanulmány volt, a nemrég született *Bolondok hajójához* képest, a többszörösen szimbolikus *Átkelőhajóról* nem is beszélve. De ott van a szivárvány is. Persze sajátosan berkesi interpretációban. Hol a bizakodás, hol a csalfa öröm jelképeként. De mindig nemzeti. Mint ahogy – okkal - gyakorta ott lebeg, van, létezik képein egy- egy kis nemzeti zászló is.

Berkes András sajátosan értelmezi a régi esztétikai kategóriákat is. Különös érzékkel szerepeltet groteszk alakokat, nagyon is tudatosan. Míg régebbi munkáin ez csak olykor, s tudatosan, hangsúlyosan jelentkezett, a közelmúlt képeit ellepik a *szilikonos* (ahogy ő aposztrofálja), degenerált fejek aránytalanul túlnöve hordozóik testén, de félt, hogy annak ellenére, hogy hatalmasak e fejek, mégis üresek. S felmerül a kérdés: korunk, kortársaink idétlenségeit látva (a magunké kevésbé feltűnő) nincs-e igaza?

Persze, mégsem akar igazán elrémíteni bennünket.

Jó, itt a *Szaturusz-félelem*, a mindenféle jelekkel ellátott *Omega hajó*, úton útfélen leselkedik a gonosz és az ördög, de bármennyire igyekszik is művésznünk, hogy bonyolult jelei és jelrendszerei, metaforái által legalábbis felzaklasson – a sokszor nyers színek is jórészt ezért vannak -, minduntalan kiderül, jó ember, a csendes vagy nem csendes szemlélődés egy rendkívül érzékeny alkotót, rossz kifejezéssel: *meleg szívet* takar. Mert bizony a negatív próféciák vázsnai közé odalopóztak olyanok is, mint a végül is elég lírai *Mi ketten*, az *Ágnes-Peti*, s a művésztörténetben is párját ritkító (páratlan, szinte egyedülálló) munka, a *Peti fiammal*, mely a művésztörténet milliányi anyai szeretet, anya gyermekével kompozíciója után az *apai szeretet* képi megjelenítése.

Emberi mentalitása, sajátos érző, értünk aggódó művészi magatartása teszi Berkes Andrást nem éppen buzdító hatású korunk figyelemreméltó alkotójává.

Képei előtt állva nem elég a beljük kódolt jelrendszert megfejteni, kevés a színszimbolikát feloldanunk. A kép egészét kell minduntalan megismernünk. Ha szerencsések vagyunk, s megtehetjük, a kép mellett érdemes az alkotóval is kicsiny eszmecekrét folytatnunk, hogy ez a sajátos világ megnyíljon előttünk. Fura figurái a maguk mikro-világával olykor a makrokozmoszba segítenek bepillantani, máskor „végigolvasva” egy-egy festményt, olyan apró részletek kapnak fontos jelentést, melyek egyébként messze elkerülnék figyelmünket.

Ez a harmadszáznyi bemutatott mű csak keresztmetszet, melyen át egy sajátos, izgalmas festői világba leshetünk be, s e leselkedés közben megtanuljuk az alkotót becsülni, hovatovább tisztelni.

Azért is érdemes rá odafigyelnünk, mert bár csendesen, nagyobb reklám nélkül dolgozgat, több évtizedes munkálkodása alatt lassan az egyedi darabok sorozattá, sorozatai pedig meglehetősen izgalmas életművé állnak össze. Ezt pedig egyre kevesebb művésznünkről mondhatjuk el. Miként az is egyre világosabbá válik, hogy stílusosan is valami fontos dolgot művelt; a tapogatózó évtizedek után önálló stílust teremtett. Talán még kissé nyers, vad, de felismerhető, sajátos, mely kiteljesedésével már a XXI. századra utal.

Berkes Andrásnak, biztos vagyok benne, már helye van a modern magyar piktúrában. Kiküzdött helye, melyet egészen biztosan őriz. A képeivel való találkozás reménytel tölt el képzőművészetünk elszürkülése, elanyagiasodása közepette. Jó lenne, ha lelkesedését megőrizné, melyhez további erőt és kitartást kívánok a következő harmadévszázadra is. Önöket pedig kérem, kísérik figyelemmel további pályáját, s vigyék híret zalaegerszegi kiállításának.

(Elhangzott 2007. március 1-jén, a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben.)

- 1 Tivadarral
- 2 Dajak hajó
- 3 Strand
- 4 Mama emlékére

1

2

3

4

